

УДК 373.6.(477.62) «19»

ЛАРИСА СЕМЕНОВСЬКА

(Полтава)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ УЧНІВ (друга половина ХХ століття)

Розкрито теоретико-методичні засади організації продуктивної праці учнів у вітчизняному шкільництві другої половини ХХ ст. У зв'язку з цим охарактеризовано законодавчо-нормативну й матеріально-технічну базу, зміст (промисловий і сільськогосподарський) і основні форми (учнівські бригади, шкільні лісництва, табори праці й відпочинку, начальсько-виробниче господарство, навчально-виробничий комплекс) залучення школярів до трудової виробничої діяльності.

Ключові слова: *продуктивна праця, підготовка до практичної діяльності, політехнізм, виробниче навчання, промисловість, сільське господарство, професіоналізація.*

З огляду на кардинальні зміни в сучасному соціально-економічному та духовно-культурному житті українського суспільства педагогічна наука й шкільна практика переорієнтовуються на формування в учнів інноваційного типу культури й мислення, здатності ефективно й свідомо співпрацювати в глобальному й швидкоплинному просторі. В освітній політиці України чітко окреслилися дві домінуючі тенденції: з одного боку, орієнтація на відродження кращих національних традицій у сфері підготовки спеціалістів і кваліфікованих робітників, з іншого, – спрямованість на інтеграцію у світове та європейське товариство, що вимагає оволодіння вітчизняними фахівцями новітньою технікою, нанотехнологіями, універсальними способами перетворюючої трудової діяльності. Безумовно, визначальною рисою сучасного ділового й буденного життя є свідоме ставлення особистості до праці, що надає людині можливість осмислити історико-культурні й трудові традиції. Аналіз вітчизняного історико-педагогічного досвіду слугує невичерпним джерелом ідей для ефективної педагогічної діяльності в різних освітніх сферах.

Тож *метою нашої статті* є дослідження теоретико-методичних засад організації продуктивної праці учнів у вітчизняному шкільництві другої половини ХХ ст.

Особливості продуктивної праці як необхідного складника навчально-виховного процесу презентовано в роботах С. Ананьїна, І. Гессена, П. Блонського, О. Захаренка, А. Макаренка, С. Русової, В. Сипченка, В. Сухомлинського, І. Ткаченка, С. Шацького та ін. Наукове обґрунтування організації продуктивної праці набула в роботах Б. Бухалова, В. Казакевич, В. Корольського, А. Ктіторова, В. Мадзігона, М. Пральянова, В. Полякова, Д. Тхоржевського, І. Чернишенка та ін. Актуальні дидактичні проблеми політехнічної спрямованості продуктивної праці школярів вивчали П. Атутов, С. Батишев, А. Калашников, В. Розенберг та ін. Досвід організації продуктивної трудової діяльності узагальнено в роботах В. Близнюка, А. Глуценка, І. Дулі, А. Сайко, П. Сапранова та ін.

Перемога України в складі Радянського Союзу у Великій Вітчизняній війні була досягнута великими жертвами, війна спричинила колосальні втрати й у

сфері народної освіти. Тож цільовим орієнтиром «П'ятирічного плану відбудови й розвитку народного господарства УРСР на 1946-1950 рр.», затвердженого 27 серпня 1946 р., визнавалося забезпечення загального обов'язкового навчання дітей, починаючи з семирічного віку, як у місті, так і в селі; поширення середньої освіти та підвищення якості навчання і виховання дітей. Загальноосвітня школа 1945-1948 рр. поступово вирішувала завдання відновлення мережі шкіл загальної семирічної освіти. Значне зростання кількості шкільних будівель, зміцнення матеріально-технічної бази сільської школи дозволило розпочати в першій половині 50-х рр. XX ст. реалізацію завдань загальної семирічної освіти й на селі. Упродовж 1953-1954 рр. в навчальних планах шкіл було відновлено позиції праці як самостійної навчальної дисципліни.

Новий етап розвитку вітчизняного шкільництва розпочинається в 1959 р., коли був затверджений Закон УРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (17 квітня 1959 р.). У зв'язку з цим восьмирічні загальноосвітні трудові політехнічні школи були покликані надавати учням міцні основи загальноосвітніх та політехнічних знань, виховувати любов до праці й готовність до продуктивної діяльності. Учні восьмирічки залучалися до доступних форм суспільно корисної праці. Повна середня освіта, починаючи з 15-16 річного віку, здійснювалася на основі поєднання навчання з виробничою працею. Було встановлено, що в середніх загальноосвітніх трудових політехнічних школах з виробничим навчанням «особи, які закінчили восьмирічну школу, отримують упродовж трьох років середню освіту і професійну підготовку для роботи в одній із галузей народного господарства або культури» [7, с. 55-56]. Таким чином, тенденція до посилення початкової професійної підготовки в позакласній роботі, яка вбачалася в умовах переходу до середньої освіти в практиці роботи освітньої школи 1956-1958 рр., набуває характеру обов'язкової професійної підготовки й отримує відповідне законодавче оформлення. З цією метою тривалість шкільного навчання збільшилася на один рік. Реорганізація середньої школи розпочалася в 1959-1960 н. р. Поступово вводився новий навчальний план (1959 р.) і нові навчальні програми. Відповідно до них збільшувалася кількість годин на працю й суспільно корисну роботу в середніх класах, зміцнювався взаємозв'язок загальної і політехнічної освіти, трудового навчання [5]. Однак основною ланкою перебудови школи була організація виробничого навчання та суспільно корисної праці школярів 9-11 кл. З цією метою в кожному класі виділялося 12 год. у тиждень [3].

На початку 60-х рр. XX ст. у всіх районах країни була здійснена велика робота щодо зміцнення навчально-матеріальної бази трудового й виробничого навчання, підвищення рівня інженерно-педагогічних кадрів, виявлення та пропаганди передового досвіду виробничого навчання. У міських і сільських школах розроблялися нові форми поєднання навчання з виробничою працею, початкової професійної підготовки, залучення випускників до праці у сфері матеріального виробництва. Як правило, таких шкіл було більше в районах із розвиненою промисловістю або сільським господарством. Утім, відзначаючи позитивні зміни, підкреслимо, що в державних масштабах проблема професійної підготовки залишалася невирішеною внаслідок існування низки нерозв'язаних теоретичних і практичних проблем. Тож 10 серпня 1964 р. було прийнято постанову «Про зміну терміну навчання в середніх загальноосвітніх трудових політехнічних школах з виробничим навчанням». У цих освітніх за-

кладах на базі восьмирічних шкіл було встановлено дворічне навчання замість попереднього трирічного терміну. Ця постанова визначила виробниче навчання як обов'язкове, а також значно скорочувала час, відведений на його здійснення [9]. Згодом постановою «Про часткову зміну трудової підготовки в середній загальноосвітній школі» (23 лютого 1966 р.) було законодавчо підтверджено політехнічну спрямованість середніх загальноосвітніх навчальних закладів. Тож цими документами державою було визнано недоцільність кардинального реформування загальноосвітніх закладів на засадах виробничого навчання. Таким чином, на початковому етапі переходу вітчизняної школи до загальної середньої освіти (1959-1966 рр.) досить чітко окреслилася професійна спрямованість освіти учнів, але для її послідовної реалізації не було сформовано необхідних передумов.

У 1966-1967 н. р. розпочався цілеспрямований перехід на нові навчальні плани й програми, які передбачали подальше удосконалення трудової і політехнічної підготовки освіти школярів, здійснення початкової професійної підготовки [6]. Одним із його напрямів була робота шкіл із виробничим навчанням. Зауважимо, що в 1966-1967 н. р. приблизно 1/3 вітчизняних шкіл висловилися за збереження їх як шкіл з виробничим навчанням. При цьому в окремих областях таких шкіл залишалося 5-6 %, а в інших – 50 %. [10, с. 148]. Такий стан пояснювався тим, що деякі регіони були забезпечені педагогічними кадрами, сучасним виробничим оснащенням, тож було визнано доцільним у таких школах зберегти й удосконалити виробниче навчання.

З метою розв'язання проблеми професійної орієнтації учнів на оволодіння сільськими механізаторськими професіями було затверджено постанову «Про організацію навчання учнів сільських середніх загальноосвітніх шкіл роботі на тракторах, комбайнах та інших сільськогосподарських машинах» (27 червня 1969 р.). Важливу роль в організації продуктивної праці школярів відіграла також постанова Ради Міністрів СРСР «Про навчання учнів старших класів середніх загальноосвітніх шкіл автосправі» (14 січня 1969 р.). Згідно з нею в школах задля підготовки шоферів-любителів і професіоналів вводилося навчання автосправі [1].

Прийнята в 1977 р. постанова «Про подальше удосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовку їх до праці» на багато років визначила шляхи розвитку вітчизняного шкільництва і виступила важливим чинником зближення загальноосвітньої і професійної школи. Так, у документі передбачалося збільшення часу на трудову підготовку школярів з 2 до 4 год. на тиждень, що з урахуванням 2 год. факультативних занять дозволяло 6 год. в тиждень використовувати на поглиблену трудову підготовку старшокласників. Аналіз джерел свідчить, що саме в цей час набувають активного розвитку такі трудові об'єднання шкільної молоді, як учнівські виробничі бригади, шкільні лісництва, табори праці й відпочинку, ремонтно-будівельні бригади, трудові загони старшокласників; здійснюється значна робота щодо зміцнення навчально-матеріальної бази трудового виховання й політехнічної освіти, зокрема, поповнюється оснащення шкільних навчальних майстерень і автокласів, створюються міжшкільні центри трудового навчання та профорієнтації [2].

Дослідженням установлено, що в умовах переходу до загальної середньої освіти залучення школярів до продуктивної діяльності набуло особливого значення, оскільки в країні значно збільшилася кількість випускників, які

йшли працювати у сферу матеріального виробництва. Так, за розрахунками Міністерства освіти СРСР, передбачалося, що на початку 80-х рр. ХХ ст. до сфери матеріального виробництва та обслуговування без попередньої професійної підготовки та спеціальної освіти повинні були прийти 27-29 % випускників шкіл. Однак цей показник був досягнутий вже в 1976-1977 рр. [8]. Тож впродовж 1977-1983 рр. у змісті шкільної освіти вагомим значенням набула початкова професійна підготовка, яку передбачалося здійснювати за рахунок «удосконалення трудового виховання й профорієнтаційної роботи, а також реалізації перспективного плану розвитку НВК» [10, с. 149].

Упродовж 1978-1980 рр. кількість загальноосвітніх шкіл країни, у яких здійснювалося поглиблене трудове навчання школярів, зросла з 40672 до 54761, що у відсотках становило приріст із 74 % до 98 % від загальної кількості шкіл. У 1980 р. поглибленим трудовим навчанням займалися 5082 тис. учнів 9-10 кл., трудову підготовку на підприємствах й організаціях промисловості вивчало 28 %, сільського господарства – 36 %, транспорту й зв'язку – 15 %, торгівлі й громадського харчування – 5 %, будівництва – 3 % [там само]. У 1980-1981 рр. майже половина школярів проходила поглиблене трудове навчання на базі шкільних майстерень і кабінетів. У країні діяло біля 1700 міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, де навчалося понад 1,5 млн. або майже 30% учнів 9-10 (11) кл., понад 7 % старшокласників брали участь у роботі навчальних цехів і ділянок підприємств. У цілому в країні трудове навчання учнів 9-10 (11) кл. здійснювалося приблизно за 220 профілями [там само]. У такому контексті найвагомими були, по-перше, трудове (виробниче) навчання, по-друге, суспільно корисна продуктивна праця учнів. Безумовно, все це дає підстави стверджувати, що упродовж 1966-1983 рр. неухильно зростала роль початкової професійної підготовки учнів, у свою чергу, це зумовлювало появу низки суперечностей щодо реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті. Водночас майже всі вступники до середніх і вищих навчальних закладів вперше мали достатньо ґрунтовну підготовку до праці у сфері матеріального виробництва.

Прийняття Постанови «Про основні напрями реформи загальноосвітньої та професійної школи» (12 квітня 1984 р.) зумовило удосконалення трудової підготовки учнів у напрямі профілізації школи, посилення політехнічної, практичної спрямованості викладання, здійснення переходу до всезагальної професійної освіти молоді. Головним завданням політехнічної освіти стала підготовка молодого покоління до нової системи суспільно-трудова відносин. Широкому залученню школярів до продуктивної праці в досліджуваній період сприяло створення ґрунтовної законодавчо-нормативної бази. Зокрема, постанови «Про покращення трудового виховання, навчання та професійної орієнтації школярів, організації їх суспільно корисної, виробничої праці» (№ 314, від 12 квітня 1984 р.), «Положення про базове підприємство загальноосвітньої школи» (№ 928, від 30 серпня 1984 р.), «Положення про міжшкільний навчально-виробничий комбінат трудового навчання й професійної орієнтації» (№ 80, від 11 травня 1985 р.), «Положення про організацію суспільно корисної, продуктивної праці учнів загальноосвітніх шкіл» (№ 81, від 11 травня 1985 р.), «Положення про учнівську виробничу бригаду в колгоспі, радгоспі» (№ 82, від 11 травня 1985 р.), відповідні накази галузевих міністерств та відомств, нові навчальні програми.

На Всесоюзній науково-практичній конференції з питань трудової підготовки молоді, що відбулася в травні 1985 р. за участі Міністерства освіти СРСР

і низки інших міністерств, відомств та організацій, основна увага приділялася зміцненню співробітництва школи, виробництва та закладів професійно-технічної освіти. Крім цього, систематично проводилися наради з працівниками більшості галузевих міністерств і відомств, присвячені питанням підготовки школярів до праці. У цей час поновила свою діяльність Міжвідомча рада з профорієнтації учнів. Вона була покликана сприяти зміцненню співпраці школи й виробництва в підготовці учнів до праці в народному господарстві й вибору професії. У зв'язку з цим було затверджено «Тимчасовий перелік професій, за якими здійснювалася підготовка учнів у загальноосвітній школі». Така початкова професійна підготовка старшокласників передовсім повинна була відповідати соціально-економічним потребам регіонів, віковим особливостям школярів, рівню їх політехнічної підготовки, а також закінчуватися отриманням певної робочої кваліфікації.

Відповідна стратегія реформування була окреслена й у республіканських освітніх документах. Так, згідно з Наказом Міністерства освіти УРСР «Про поліпшення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації школярів і організацію їх суспільно корисної, продуктивної праці» від 9 серпня 1984 р. значна увага приділялася модернізації трудового виховання, забезпеченню тісного взаємозв'язку вивчення основ наук з основами виробництва, а також безпосередній участі школярів у систематичній, організованій і посильній суспільно корисній, продуктивній праці. У документі зазначалося, що трудова політехнічна підготовка старшокласників повинна здійснюватися на основі нових програм із трудового навчання і суспільно корисної, продуктивної праці. Таким чином, починаючи з VIII кл. (за новою нумерацією), здійснювалася підготовка учнів за масовими професіями відповідно до потреб народного господарства в кадрах. У професійній підготовці виділялося два етапи: на першому (V-IX кл.) – учні отримували загальнотрудову та спеціальну підготовку за одним із профілів, що охоплював широку групу споріднених професій; на другому (X-XI кл.) – вони оволодівали конкретною професією.

У 1988-1989 н. р. було скасовано обов'язкову початкову професійну підготовку учнів. У тих школах, де залишилося поглиблене трудове й професійне навчання (за бажанням учнів і батьків, а також за наявності відповідних умов), реалізація ідеї політехнізму здійснювалася шляхом використання годин «Трудового й професійного навчання» (5 год. на тиждень у IX кл., 4-5 год. – у X кл.), а також факультативів. Учні інших шкіл залучалися до уроків «Трудового навчання» (3 год. на тиждень у IX кл., 4 год. – у X кл.), а також факультативних занять [4]. Тож реалізація нової концепції загальної середньої освіти, спрямованої на гуманітаризацію й інтеграцію навчальних дисциплін, що розпочалася в 1989-1990 н. р., на жаль, зменшила можливості організації продуктивної праці школярів. Трудова професійна підготовка у старших класах упроваджувалася лише за бажанням учнів та їхніх батьків з метою задоволення регіональних потреб у робітничих кадрах. Залучення учнів до продуктивної діяльності здійснювалася на уроках трудового навчання (2 год. на тиждень) та профільного навчання (2 год. на тиждень у X кл., 4 год. – в XI кл.) У школах із поглибленою підготовкою на трудове навчання відводилося 2 год. на тиждень (IX-X кл.), на професійне навчання – 2-3 год. на тиждень (XI кл.) та 5-4 год. (X кл.) [10, с. 151].

Наприкінці 80-х рр. XX ст. навчально-виробничі бригади почали діяти на договірній госпрозрахунковій основі. Новою формою організації суспільно корисної, продуктивної праці учнів виступали шкільні кооперативи. У цілому

їх робота відповідала організаційно-педагогічним умовам здійснення продуктивної праці школярів. Водночас специфіка організації таких підприємств полягала в тому, що вони залучали учнів до нових суспільно-економічних відносин, забезпечували безпосереднє включення учнів до організаційно-планової діяльності та ознайомлення з мікрокліматом і виробничими відносинами трудового колективу. Головні ускладнення були пов'язані з невиконанням базовими підприємствами трудових договорів щодо забезпечення шкільних трудових об'єднань землею, необхідними сільськогосподарськими машинами та обладнанням. Навчально-виробнича діяльність шкільного кооперативу відповідала навчальним програмам, регламентувалася статутом, супроводжувалася виготовленням продукції, що користувалася попитом серед споживачів, а також контролювалася управлінням торгівлі. Розвиток цієї форми організації суспільно корисної, продуктивної праці школярів було призупинено внаслідок відміни пільг на оподаткування учнівського виробництва, а також зміни кон'юнктури ринку, яка послабила конкурентоспроможність шкільної продукції.

Поширеною формою організації продуктивної праці школярів в цей час залишалися МНВК. Специфікою їх діяльності було виготовлення продукції на основі договорів із виробничими підприємствами та розширення практики укладання договорів з професійно-технічними училищами й базовими підприємствами. Утім організація продуктивної праці школярів на базі МНВК мала певні недоліки: недостатня матеріально-технічна підтримка з боку базових підприємств; невирішеність на законодавчому рівні питань матеріального розрахунку з базовими підприємствами; незабезпеченість учнів спеціальними робочими місцями; недосконалість механізму оплати праці школярів тощо.

Наприкінці 90-х рр. XX ст. здійснювалася модифікація продуктивної праці школярів з урахуванням переходу держави до нових соціально-економічних ринкових умов господарювання.

Отже, у ході дослідження встановлено, що упродовж 50-60-х рр. XX ст. продуктивна трудова діяльність школярів здійснювалася на базі цехів виробничих підприємств, шкільних майстерень, радгоспів і колгоспів. Певне нехтування організаційно-педагогічними умовами під час запровадження виробничого навчання спрямовувало організацію праці старшокласників на вузькопрофесійну підготовку. Недостатнє дотримання методичних вимог зумовлювалося низьким рівнем підготовки педагогічних кадрів, а також відсутністю єдиних навчальних програм і методик викладання. Найбільш розповсюдженою формою залучення школярів до продуктивної праці були учнівські виробничі бригади, які формувалися відповідно до соціально-економічних потреб регіонів. Протягом 70-х – першої половини 80-х рр. XX ст. навчально-матеріальна база продуктивної праці була значною мірою удосконалена завдяки підтримці базових підприємств. З'явилися табори праці й відпочинку, МНВК, які надавали можливості для організації праці учнів згідно з технологічним процесом виробництва. Актуалізація питань планування, нормування, обліку та оплати праці сприяла становленню госпрозрахункових шкільних виробництв. У цей час почала здійснюватися спеціальна підготовка вчителів трудового навчання до управління продуктивною працею учнів. У період, що охоплює другу половину 80-х рр. XX ст., організація продуктивної трудової діяльності школярів набула рис обов'язковості й професійності, що сприяло розширенню мережі МНВК, появі навчально-виробничих господарств, а також шкільних коопера-

тивів, які працювали на засадах госпрозрахунку. Продуктивна праця учнів на таких підприємствах мала суспільну значимість, завершувалася виготовленням корисних виробів, організовувалася з урахуванням особистих інтересів учнів, сприяла залученню школярів до технічної творчості й дослідництва й, що не менш важливо, матеріально заохочувалася. У 90-х рр. XX ст. завдяки педагогічному ентузіазмові вчителів трудового навчання значного розвитку набули форми організації навчання, які відповідали вимогам госпрозрахунку та самофінансування (шкільне виробництво типу районного навчально-виробничого об'єднання, дослідно-експериментальне навчальне виробництво сільських шкіл, експериментальна школа комбінат в умовах сільських малокомплектних шкіл, дослідно-експериментальне навчальне господарство на госпрозрахунковій основі в рамках агропрому, поглиблена трудова підготовка за напрямом «фермерство»). На жаль, спеціальна підготовка вчителів до організації продуктивної праці учнів у цей час практично не здійснювалася.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаємо в обґрунтуванні інноваційних засобів залучення школярів до продуктивної діяльності в умовах інформаційно-технологічного виробництва.

СПИСОК ВИКОРСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Відомості про зміни сітки шкіл з професійною підготовкою в загальноосвітніх середніх трудових політехнічних школах Української РСР на 1969-1970 н. р. – ЦДАВО України, ф. 166, оп. 15, спр. 7356, 162 арк.
2. Інструктивні вказівки по контролю за організацією суспільно корисної праці учнів в школі // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1972. – № 9. – С. 3-5.
3. Навчальний план для школи-інтернату з українською мовою навчання на 1959-1960 н. р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1959. – № 15. – С. 15-18.
4. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1989/90 н. р. (перехідний) // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1989. – № 10. – С. 2-21.
5. Навчальні плани шкіл сільської молоді УРСР на 1956-1957 н. р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1956. – № 20. – С. 14-19.
6. Навчальні плани загальноосвітніх шкіл УРСР на 1966-1967 н. р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1966. – № 13-14. – С. 2-5.
7. Народное образование в СССР. Сб. документов (1917-1973 гг.). – М. : Просвещение, 1974. – 543 с.
8. Народное хозяйство СССР, 1922-1982 : Юбил. стат. ежегодник / ЦСУ СССР. – М. : Финансы и статистика, 1982. – 623 с.
9. Про навчальні плани, програми і підручники для восьмирічних і середніх шкіл на 1964-1965 н. р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1964. – № 15-16. – С. 3-11.
10. Семеновська Л. А. Ідея політехнізму в шкільній освіті України (XX ст.) : монографія / Лариса Семеновська. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2012. – 344 с.

ЛАРИСА СЕМЕНОВСКАЯ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОДУКТИВНОГО ТРУДА УЧЕНИКОВ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XX ВЕКА)

Раскрыты теоретико-методические основы организации продуктивного труда учеников в отечественном школьном образовании второй половины XX века. В связи с этим охарактеризованы законодательно-нормативная и материально-техническая базы, содержание (промышленное и сельскохозяйственное) и основные формы (ученические бригады, школьные лесничества, лагеря труда и отдыха, учебно-производственное хозяйство) привлечения учеников к трудовой производственной деятельности.

Ключевые слова: продуктивный труд, подготовка к практической деятельности, политехнизм, производственное обучение, промышленность, сельское хозяйство, профессионализация.

LARYSA SEMENOVSKAYA

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ORGANIZING THE PRODUCTIVE PUPILS LABOUR (THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY)

The theoretical and methodological principles of organizing the productive labour of pupils at home schools of the second half of the 20th century is exposed. In this connection a legislatively-normative, material and technical base, contents (industrial and agricultural) and basic forms (student's brigades, school forest districts, camps of labour and rest, educational-productive economy, educational-productive complex) of bringing the school pupils into the labour productive activity are described.

We are convinced that such a crisis was caused by a number of socio-economic factors, but to a large extent it is due to poor state of the polytechnic and labor education in schools, imperfect educational content of the discipline "Technology".

In secondary schools polytechnic orientation of school subjects is not provided, the scope of organized socially useful, productive labor of pupils narrows, extracurricular form of technical, project-oriented and research activities of pupils are simplified.

All these factors lead to the formation of negative attitude of the children to work in manufacturing industries. Schools slowly develop innovative forms of organization of polytechnic and practice-oriented interaction between teachers and pupils, which would be adequate to the spirit of market economy, which would stimulate the activity of the individual and entrepreneurial personality, and would allow to prepare the pupils to work in an environment of high competitiveness and professional mobility on practical examples. The above mentioned factors reinforce the urgency of the development of theoretical approaches and practical tools for the progress of school education in view of the national historical and educational experience, and particularly the labor polytechnic school. The genesis of the idea of polytechnic education was characterized by change in the periods of boom and bust. It originated in philosophy in connection with the improvement of mechanisms of social and economic growth of society.

At a time when there was an objective need for the state to raise the importance of the general educational institutions in training of skilled workers, the polytechnic education became the main direction of development of the national school system.

Severity of social needs for the training of specialists of higher education was followed by a temporary decline in the attention of educational theory and practice to implementation of the idea of a polytechnic school education. The dynamics of development of the polytechnic education phenomenon was dictated by the law of variation of labor and reorientation of labor functions and, therefore, was directly related to the improvement of the system of "education - production - economy". In the post-Soviet period the idea of polytechnic education undergone deformation. The crisis in theory and practice of polytechnic education of pupils was due, above all, to the abolition of the mandatory initial training of pupils and the shift of emphasis to an instructional work at school. Implementation of the idea of a modern polytechnic education in schooling is compounded by the absence of the legal framework, the imperfection of the didactic, organizational and pedagogical basis, low logistics due to a loss of communication between schools and enterprises, inadequate number of staff and limited pedagogical features of the educational process of specific general education institutions.

Keywords: productive labour, preparation to practical activity, polytechnic idea, productive studies, industry, agriculture, professional making.

Одержано 01.06.2015, рекомендовано до друку 07.067.2015.